

Tillämpningen av bestämmelsen i 23 kap. 4 a § rättegångsbalken om förundersökningsbegränsningen

Initiativet

I en artikel i nättidningen Ljusnan i november 2007, med rubriken ”Fri lejd för tjuvar som begår småbrott”, angavs att kammaråklagaren AA vid Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Gävle, beslutat att lägga ned en förundersökning rörande stöld i en fastighet vid vilken gods stals och tjuvarna dessutom ”stökade ner riktigt ordentligt” trots att bl.a. en brottsplatsundersökning ”gav dna-träffar på två av polisen kända småförbrytare i bygden”. Anledningen uppgavs beträffande den ena personen vara att denna redan var åtalad för olovlig körning.

En polisman uttalade sig i artikeln. ”Vi ska ju prioritera inbrott i bostäder och fritidshus men det verkar vara meningslöst. Och vad säger vi till drabbade som fått sina hus genomsökta, saker stulna och mår väldigt illa. Ska vi tala om för dem att det blir nog ingenting av det här?” Även åklagaren citerades. ”Jag har förståelse för att polis och allmänhet kan tycka att det här är tokigt. Om jag själv blev drabbad av ett inbrott skulle jag säkert vilja ha gärningsmännen dömda för det. Men det här är de regler vi följer. Istället för att ägna tid åt en massa brott en person begått försöker vi istället ägna oss åt det grövsta och istället fälla fler.”

Jag beslutade mot denna bakgrund att ta upp saken till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Vissa handlingar i bl.a. Polismyndighetens i Gävleborgs län ärende K2497207 och åklagarkammarens ärende AM-50348-07 infordrades och granskades. Följande framkom.

Den 7 oktober 2007 upprättades en anmälan rörande misstänkt stöld i en fastighet i Viksjöfors. Målsäganden var bosatt i Arboga. Hon hade ärvt fastigheten och skulle flytta dit. En granne hade samma dag upptäckt att det

varit inbrott i villan och ladugården. Grannen hade inte varit inne i huset och visste därför inte hur det såg ut därinne. Målsäganden hade blivit ombedd att åka till platsen och sedan kontakta länskommunikationscentralen. Ersättningsyrkanden skulle preciseras senare.

Av ett protokoll över brottsplatsundersökning, daterat den 9 oktober 2007, som inte syntes ha kommit in till åklagarkammaren, framgick att fastigheten, en "gammalgård", bestod av bl.a. ett tvåplans bostadshus, ett nyare garage samt en ladugårdsbyggnad. Alla byggnader på tomten hade genomsökts. Gärningsmannen/männen hade tagit sig in i bostadshuset genom att krossa en fönsterruta. Inne i bostadshuset hade samtliga rum på de två planen sökts igenom. En större mängd flaskor med alkohol hade tillgripits. Ett kassaskåp hade skurits upp med hjälp av verktyg och det var oklart vad som eventuellt hade funnits i kassaskåpet. Ett vapenskåp hade flyttats men inte kunnat öppnas. I ladugårdsbyggnaden hade också ett fönster brutits upp och byggnaden genomsökts. En okänd mängd bensin hade slangats ur en snöskoter. I bostadshuset hade bl.a. cigarettfimpar och PET-flaskor påträffats. Fimparna och spår från PET-flaskorna hade skickats till Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) för dna-analys.

Av en s.k. träffrapport och ett sakkunnigutlåtande från SKL, daterat i början av november 2007, framgick att dna-analysen visat att två personer, en kvinna och en man, med visshet kunde bindas till det ingivna undersökningsmaterialet.

Den 12 november 2007 beslutade AA att lägga ned förundersökningen med samma motivering för var och en av de misstänkta, nämligen att "den misstänkte är åtalad, kommer att åtalas eller strafföreläggas för annan brottslighet. Den påföljd (straff) som då kommer att bestämmas är tillräcklig för att omfatta också den nu aktuella brottsligheten. Samhällets eller enskildas intressen hindrar inte en åtalsunderlåtelse."

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande om vilka överväganden åklagaren gjorde när han beslutade att lägga ned förundersökningen.

Åklagarmyndigheten (dåvarande vice riksåklagaren BB) kom in med ett remissvar tillsammans med yttranden från dåvarande chefsåklagaren CC (här utelämnat) och AA.

AA yttrade följande.

Anmälan inkom till mig tillsammans med sakkunnigutlåtanden och träffrapporter vilka pekade på att två personer kunde misstänkas för det i anmälan upptagna brottet. DNA från dessa två hade hittats vid polisens tekniska undersökning från brottsplatsen. Vid en närmare granskning av uppgifterna i anmälan framgick att det rörde sig om en jordbruksfastighet med en bostadsbyggnad och andra tillhörande byggnader. Vidare framgick att vid tidpunkten för inbrottet bodde ingen på fastigheten men däremot höll inflyttning på att ske. Enligt anmälan kunde inte konstateras att någon egendom stulits varför inget tydde på att något

fullbordat tillgreppsbrott ägt rum. I anmälan hade brottet ansetts som inbrott i villa vilket borde medföra att brottet normalt sett varit att betrakta som grov stöld. Mot bakgrund av vad jag anförde ovan anser jag dock att brottet skulle kunna rubriceras som försök till stöld eller möjligen grovt hemfridsbrott. Då de gäller de misstänkta, DD och EE, stod båda dessa under åtal vid tidpunkten för mitt beslut. Jag kunde i båda fallen förutse att dessa båda skulle dömas till kortare fängelsestraff vilket sedermera skedde. EE dömdes den 22 januari 2008 till fängelse 14 dagar och DD dömdes samma dag till fängelse en månad. Vid tidpunkten för mitt beslut fanns det sedan tidigare fängelsestraff för båda som inte var avtjänade. EE hade 3 månader och 10 dagar som inte var avtjänade och DD hade ett sammanlagt fängelsestraff på 7 månader och 20 dagar som inte var avtjänat.

Härutöver bör beaktas att om det av väsentliga eller enskilda intressen föreligger något hinder för en begränsning av förundersökningen. Av vad som framgår av förarbeten och anvisningar från Riksåklagaren torde det av allmänt intresse inte finnas något hinder för att i detta fall begränsa förundersökningen. Frågan gäller då om det finns väsentliga enskilda intressen som skulle utgöra ett hinder. Enligt mitt förmenande finns inte detta. Då det gäller målsägandens möjlighet att ersättas för uppkomna skador torde det knappast finnas några möjligheter att vända sig mot de misstänkta och den vägen erhålla ersättning. Här bör beaktas möjligheten för målsäganden att genom försäkringar skydda sig mot denna typen av brott för att kunna utfå ersättning i förekommande fall. Möjligen skulle den integritetskränkning som brottet medfört kunna vara ett hinder. I detta fall bodde dock inte målsäganden på fastigheten och härutöver kunde inte konstateras att egendom stulits. I Riksåklagarens anvisningar för åklagare anges att en grov kränkning av integriteten kan vara ett väsentligt enskilt intresse som hindrar förundersökningsbegränsning. Vad som exempel är då gärningar med utstuderade inslag av hot eller våld. Den situationen förelåg inte i detta fall.

Mot angivna bakgrund anser jag det beslut jag fattat vara rimligt och i överensstämmelse med de bestämmelser som gäller för förundersökningsbegränsningar.

BB anförde följande.

Bakgrund

Ärendet rör en åklagares beslut om förundersökningsbegränsning mot två misstänkta personer, en kvinna (EE) och en man (DD). Bakgrunden i kronologisk ordning är följande.

Kvinnan förekommer under 31 avsnitt i belastningsregistret. Den 24 oktober 2007 dömdes hon av Hudiksvalls tingsrätt för snatteri och olovlig körning, grovt brott, till fängelse två månader samt förklarades villkorligt medgivenfrihet till en tid av en månad förverkad.

Mannen förekommer under 47 avsnitt i belastningsregistret. Den 20 mars 2007 beslutade Hovrätten för Nedre Norrland i slutligt beslut att tidigare utdömd skyddstillsyn med särskild behandlingsplan skulle undanröjas och bestämda påföljden till tre månaders fängelse. Han dömdes den 4 juni 2007 av Gävle tingsrätt till fängelse i två månader avseende bl.a. flera fall av olovlig körning, grovt brott samt snatteri. Den 27 september 2007 dömdes han av Hudiksvalls tingsrätt avseende bl.a. flera fall av olovlig körning, grovt brott och snatterier, till fängelse två månader. Den 28 oktober 2007 påbörjade han verkställigheten av de ådömda fängelsestraffen, om tillhoppa 7 månader 20 dagar.

Åklagarkammaren i Gävle (K 24972-07). Brottstiden var angiven till den 6–7 oktober 2007. Den 7 november 2007 inkom till kammaren träffrapport och sakkunnigutlåtande från SKL avseende spår från aktuell brottsplats. Handlingarna utvisade att kvinnan och mannen avsatt spår på brottsplatsen.

Åklagaren väckte den 12 november 2007 åtal mot båda. Kvinnan åtalades för ett fall av olovlig körning, grovt brott och rattfylleri. Mannen åtalades för tre fall av olovlig körning, grovt brott, två fall av rattfylleri samt brott mot knivlagen.

Beträffande ovan angiven stöld beslutade åklagaren samma dag med stöd av 23 kap. 4 a § första stycket 2 rättegångsbalken att förundersökningen skulle läggas ned mot båda. Beträffande vilka rättsliga överväganden åklagaren gjorde vid sitt beslut om förundersökningsbegränsning hänvisas till åklagarens skrivelse samt kammarchefens yttrande. I skrivelsen har åklagaren även redogjort för sin bedömning av rubriceringsfrågan. Det kan tilläggas att åklagaren vid sitt beslutsfattande endast haft tillgång till anmälan, träffrapport och sakkunnigutlåtande. Den tekniska undersökning som polisen gjort, där det bl.a. framgår att visst gods hade stulits på fastigheten, har således åklagaren inte haft tillgång till.

Kvinnan dömdes den 22 januari 2008 av Hudiksvalls tingsrätt till fängelse 14 dagar avseende ett fall av olovlig körning, grovt brott. Mannen dömdes samma dag för de brott han åtalats för, bl.a. flera fall av olovlig körning, grovt brott, till fängelse en månad.

Vid tiden för den senaste domen har kvinnan ännu inte verkställt tidigare ådömda fängelsestraff om tillhoppa tre månader. Mannen påbörjade, som tidigare nämnts, verkställigheten av tidigare ådömda fängelsestraff den 28 oktober 2007.

Rättslig reglering

Reglerna om förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken (RB).

Enligt 1 § ska förundersökning inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats.

Av 4 § andra stycket framgår att en förundersökning ska bedrivas så skyndsamt som omständigheterna medger. Om det inte längre finns anledning till förundersökningens fullföljande ska den nedläggas.

Enligt 4 a § första stycket får förundersökning vidare läggas ned – såvitt nu är av intresse – om det kan antas att åtal för brottet inte skulle komma att ske till följd av bestämmelser om åtalsunderlåtelse i 20 kap. eller om särskildåtalprövning samt något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts genom att förundersökningen läggs ned.

De grundläggande bestämmelserna om åtal finns i 20 kap. RB. Enligt 6 § ska åklagare, om inte annat är föreskrivet, väcka åtal för brott som hör underallmänt åtal. Åklagaren har således enligt denna regel en absolut åtalsplikt. Den absoluta åtalsplikten är dock försedd med flera undantag. Åklagarna har i stor utsträckning anförtrots en lämplighetsprövning av åtalsfrågan genom bestämmelserna om särskild åtalprövning och åtalsunderlåtelse.

Enligt 7 § första stycket framgår att åklagare får besluta att underlåta åtal för brott (åtalsunderlåtelse) under förutsättning att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts – såvitt nu är av intresse – om den misstänkte begått annat brott och det utöver påföljden för detta brott inte krävs påföljd med anledning av det föreliggande brottet.

Bedömning

I aktuellt fall har åklagaren lagt ned en förundersökning avseende stöld mot två personer. Fråga är om det har förelegat något hinder mot beslut om förundersökningsbegränsning i dessa fall. Jag kommer inledningsvis att redogöra för min allmänna syn på förundersökningsbegränsning vid flerfaldig brottslighet och därefter övergå till bedömningen av det aktuella fallet.

Riksåklagarens cirkulär RÅC 1:124, Riksåklagarens allmänna råd om åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning, är formellt sett upphävt. Den praxis som har utvecklats genom cirkuläret är alltså gällande.

Åklagarmyndigheten arbetar för närvarande med att ta fram riktlinjer angående förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse. Riktlinjerna förväntas komma ut under våren 2008.

Åklagarna är ensamma om att tillämpa de regler som avser förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse. Reglerna lämnar betydande utrymme för olika bedömningar utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet. Det huvudsakliga syftet med dessa bestämmelser är processekonomiskt i vid bemärkelse – genom att begränsa en utredning till det väsentliga eller att avstå från en onödig rättegång sparas resurser som kan komma till bättre användning för att beivra andra brott. De resursvinster som kan göras finns inte bara i de stora och komplicerade ärendena, utan i minst samma mån genom återkommande tillämpning i de mindre ärendena.

Vid förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse vid flerfaldigbrottslighet måste man skilja på dels samtidighetsfall, dels successivfall. Samtidighetsfallen kännetecknas av att flera brottsmisstankar avseende samma gärningsman föreligger till samtidig bedömning och att personen inte dömts för något av dem. Successivfallen är av två slag, dels då gärningsmannen, efter att ha dömts eller godkänt strafföreläggande för annan brottslighet, misstänks ha begått nytt brott före domen eller föreläggandet (nyupptäckt brott), dels då gärningsmannen, efter att ha dömts eller godkänt strafföreläggande för annan brottslighet, misstänks ha begått nytt brott efter domen eller föreläggandet (nytt brott). Departementschefen uttalade att i allmänhet är utrymmet för åtalsunderlåtelse och därmed förundersökningsbegränsning störst i samtidighetsfallen och de successivfall som avser nyupptäckt brottslighet. I det fall där ett nytt brott har begåtts har det ju visat sig att den dömda inte har låtit sig påverkas av domen. Hänsynen till både allmänna och enskilda intressen kan då leda till att åtal bör väckas för det nya brottet (prop. 1984/85:3 s. 31 f. och s. 50).

När åklagaren överväger att besluta om förundersökningsbegränsning måste flera faktorer beaktas. Vid samtidiga brott och nyupptäckta brott, där förutsättningarna för förundersökningsbegränsning är som störst, måste åklagaren besvara frågan om den förutsedda eller redan utdömda påföljden framstår som en tillräcklig och adekvat påföljd även med beaktande av de brottsmisstankar som inte utreds och lagförs. Vid denna bedömning måste åklagaren i samtidighetsfallen pröva om något eller några brott har ett så begränsat straffvärde i förhållande till det samlade straffvärdet, att den senare delen kan anses medföra en tillräcklig reaktion för brottsligheten i sin helhet. Vid nyupptäckt brottslighet bör man pröva om straffvärdet för det nyupptäckta brottet är så begränsat att den redan utdömda påföljden kan anses tillräcklig för den samlade brottsligheten. I de fall åklagaren kan förutse endast små skillnader i straffvärde mellan den brottslighet som ska utgöra bas för en begränsning och den samlade brottsligheten talar starka skäl för att en sådan begränsning görs. Vidare bör bedömningen av utredningstiden övervägas. Det finns ett starkt allmänt intresse av att samhället reagerar rimligt och snabbt på brott. En snabb reaktion är också av värde för den misstänkte. Åklagaren måste även fråga sig om en förundersökningsbegränsning innebär att den samlade brottsligheten kan antas föranleda ett annat påföljdsval utan en förundersökningsbegränsning, vilket i så fall talar emot förundersökningsbegränsning (jfr uttalanden i prop. 1984/85:3 s 31 f. och 51).

I de fall en dömd person misstänks för att ha begått ett nytt brott efter domen är utrymmet för att avstå från att utreda det nya brottet väsentligt mindre än då flera brottsmisstankar föreligger vid samtidig prövning. Bakgrunden är, som tidigare nämnts, att den misstänkte vid nytt brott inte har tagit intryck av domen för den tidigare brottsligheten. Det moment av lagtrots som ligger i ett nytt brott gör det till ett självständigt intresse att utreda brottet och föra det till domstol. Det finns dock även i dessa fall ett visst utrymme att avstå från utredning och lagföring. Tydligast är detta då åklagaren kan förutse att det nya brottet – om det skulle föras till domstol – inte skulle medföra någon ytterligare påföljd. Det kan tilläggas att åklagaren är obunden av de regler i 34 kap. brottsbalken som en

domstol har att tillämpa vid sammanträffande av brott. En förutsättning för att kunna avstå från att utreda och åtala ett nytt brott är att det nya brottet har begåtts före det att den tidigare påföljden till fullo har verkställts, vilket självfallet inkluderar tid för villkorlig frigivning från fängelsestraff. Enligt förarbetena kan åtal underlåtas om brottet kan anses ringa och dessutom ligger i början av provotiden samt det inte finns några speciella omständigheter som talar där emot. Normalt ska också beslutet att förundersökningsbegränsa tas vid en tidpunkt då det återstår verkställighetstid för den tidigare påföljden. Ju tidigare ett begränsningsbeslut kan fattas i förhållandetill verkställigheten av den gamla påföljden, desto större får utrymmet att begränsa anses vara. Detsamma får sägas gälla för tidpunkten för det nya brottet. Även i fall då ett åtal för det nya brottet kan förväntas medföra något tillägg till det tidigare straffet finns det enligt min mening skäl att överväga förundersökningsbegränsning. Det är då naturligt att bedömningen görs med särskild uppmärksamhet på de resursbesparingar som ett sådant beslut skulle medföra i det enskilda fallet. Man bör också sätta tillägget i relation till det tidigare straffet. Ett ådömt långvarigt fängelsestraff kan då få utgöra grund för att inte utreda ett brott som skulle ha föranlett ett kortvarigt särskilt fängelsestraff (jfr a.a. s. 31 f och s. 51).

Gemensamt för samtliga fall där beslut om förundersökningsbegränsning övervägs är att åklagaren måste beakta om det föreligger några väsentliga allmänna eller enskilda intressen som hindrar en förundersökningsbegränsning. Vad gäller allmänna intressen kan ett sådant vara att egendom till ett betydande värde bör förverkas. Ett annat exempel är att ansvarstalan är en förutsättning för t.ex. näringsförbud. Detsamma kan bli aktuellt när brottet har betydelse för återkallelse av körkort, yrkeslegitimation eller liknande (jfr a.a. s. 22). Vid prövningen av dessa och andra väsentliga intressen bör åklagaren, enligt min mening, vara uppmärksam på det angelägna allmänna intresset av att spara utredningsresurser och snabbt få till stånd en godtagbar påföljd.

Vid bedömningen om det föreligger något väsentligt enskilt intresse som hindrar förundersökningsbegränsning ska hela brottsofferperspektivet beaktas. Frågan om enskilt anspråk har dock särskild betydelse. Vid avgörande av om detta intresse är väsentligt ska framför allt beaktas anspråkets storlek i förhållande till parternas ekonomiska förhållanden och målsägandens möjlighet att bli tillgodosedd på annat sätt, t.ex. genom försäkring eller genom att den misstänkte ersätter eller avhjälper den skada som målsäganden fått utstå (a.a. s. 23, jfr dock annan uppfattning Fitger, Rättegångsbalken på Internet 20:7 s. 3). Den grova kränkning av integriteten som brottet har inneburit för målsäganden kan också vara av sådant slag att åtal bör väckas redan av det skälet. Det är främst sexualbrott, fridskränkingsbrott och andra gärningar med utstuderade inslag av hot eller våld som aktualiserar en sådan bedömning (jfr a.a. s. 23).

I aktuellt fall har åklagaren beslutat om förundersökningsbegränsning mot både mannen och kvinnan. Båda förekommer frekvent i belastningsregistret, främst avseende trafikbrott men även till viss del tillgreppsbrott. Frågan är som sagt om det har förelegat något hinder mot att besluta om förundersökningsbegränsning. Det kan inledningsvis konstateras, som tidigare har nämnts, att reglerna om förundersökningsbegränsning lämnar betydande utrymme för olika bedömningar utifrån vad som är lämpligt i det enskilda fallet.

Vad gäller kvinnan kan det noteras att den aktuella brottsmisstanken om stöld som begicks i början av oktober 2007 varit att bedöma som ett nyupptäckt brott eftersom gärningen begåtts före domen den 24 oktober 2007 men också som ett samtidigt fall eftersom även andra brottsmisstankar förelåg för bedömning.

Vad gäller mannen kan det noteras att den aktuella brottsmisstanken om stöld var att bedöma som ett nytt brott eftersom gärningen begåtts efter domen den 27 september 2007 och även som ett samtidigt fall eftersom också andra brottsmisstankar förelåg för bedömning.

Gemensamt för både mannen och kvinnan var att de vid tiden för beslutet om förundersökningsbegränsning ännu inte hade avtjänat tidigare ådömda fängelsestraff. Mannen skulle avtjäna 7 månader och 20 dagar och kvinnan skulle avtjäna 3 månader. Mannen påbörjade sin verkställighet omkring två veckor innan beslutet om förundersökningsbegränsning fattades. Kvinnan synes ännu inte ha påbörjat sin verkställighet.

Åklagaren har lagt ned förundersökningen mot båda med hänvisning till att åtal hade väckts för annan brottslighet och att den förväntade påföljden var tillräcklig för att omfatta också den nu aktuella brottsligheten. Åklagaren har upplyst att han i båda fallen kunde förutse att mannen och kvinnan skulle dömas till kortare fängelsestraff vilket sedermera skedde. Han har vidare anført att såväl kvinnan som mannen hade tidigare ådömda påföljder som ännu inte hade verkställts vid tiden för hans beslut. Åklagaren har således beaktat både förväntad påföljd och tidigare ådömd påföljd. I Åklagarmyndighetens ärendesystem kan dock endast en förvald motivering väljas. I detta fall har åklagaren således valt att hänvisa till den förväntade påföljden.

Jag delar åklagarens bedömning att den aktuella gärningen inte ska bedömas som grov stöld. Enligt min mening är den i stället att bedöma som stöld. Straffvärdet för aktuell stöld torde vara ett kortare fängelsestraff. I enlighet med vad jag tidigare anført talar starka skäl för förundersökningsbegränsning vid nyupptäckt brottslighet när åklagaren kan förutse små skillnader i straffvärde mellan den brottslighet som ska utgöra bas för en begränsning och den samlade brottslighetens straffvärde. När det gäller nya brott finns det som jag tidigare redogjort för visst utrymme för att besluta om förundersökningsbegränsning även om det vid ett åtal skulle förväntas något tillägg till det tidigare straffet. Vid bedömningen av om den samlade påföljden är tillräcklig och adekvat i de båda fallen bör det också beaktas att åtal skett för andra brott vilka sedan föranlett ytterligare påföljd. Enligt min mening har straffvärdet av aktuell gärning inte hindrat en förundersökningsbegränsning, dock hade det legat närmast till hands att i beslutsmotiveringen hänvisa till tidigare ådömda påföljder.

Fråga är då om det har förelegat något väsentligt allmänt intresse som hindrat förundersökningsbegränsning. Varken brottets svårhet eller omständigheterna i övrigt kring detta kan anses utgöra ett sådant väsentligt allmänt intresse.

Slutligen är frågan om det har förelegat något väsentligt enskilt intresse som hindrat förundersökningsbegränsning. Av handlingarna kan utläsas att viss egendom tillgripits (alkoholhaltiga drycker, knivar och bensin) och att vissa skador uppstått i fastigheten. Värdet härav torde vara tämligen begränsat. Åklagaren har upplyst att det kan antas att de misstänkta ekonomiska förhållanden inte var sådana att de vid en fällande dom kunde förväntas kunna ersätta målsäganden. I flertalet fall täcks även dylika skador av försäkringsbolag, med undantag för självriskan. Det har inte heller varit fråga om ett brott som medfört en grov integritetskränkning. Jag delar därför åklagarens bedömning att det inte har förelegat något väsentligt enskilt intresse som hindrat en förundersökningsbegränsning.

Sammanfattningsvis anser jag att det har funnits förutsättningar att besluta om förundersökningsbegränsning i dessa fall.

Därefter inhämtades Riksåklagarens riktlinjer (RÅR 2008:2) rörande Förundersökningsbegränsning och åtalsunderlåtelse som började tillämpas den 1 januari 2009.

Bedömning

Av utredningen framgår att en anmälan om stöld i ett boningshus och en ladugård på en jordbruksfastighet upprättades i början av oktober 2007. Huset ska vid tidpunkten för inbrottet ha stått obebott. Sedan vissa utredningsåtgärder

vidtagits vid vilka man bl.a. säkrat dna-spår från två personer lade AA den 12 november 2007 ned förundersökningen med stöd av 23 kap. 4 a § första stycket 2 rättegångsbalken (RB). Samma dag väckte han åtal mot de två personer vilkas dna säkrats på brottsplatsen. Kvinnan åtalades för ett fall av olovlig körning, grovt brott och rattfylleri. Mannen åtalades för tre fall av olovlig körning, grovt brott, två fall av rattfylleri samt brott mot knivlagen.

Allmänt om förundersökningsbegränsning

Svensk straffprocessrätt bygger på principen om åklagares absoluta åtalsplikt (20 kap. 6 § RB) med vilken bl.a. följer en skyldighet att inleda förundersökning när det finns anledning att anta att ett brott begåtts (23 kap. 1 § RB). Från dessa regler görs dock undantag bl.a. genom de bestämmelser som ger möjlighet att begränsa en förundersökning. Dessa regler innebär att en förundersökning under vissa förutsättningar kan läggas ned trots att ”det finns anledning till dess fullföljande” (Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 23:30).

Enligt 23 kap. 4 a § RB får således en förundersökning läggas ned bl.a. om det kan antas att åtal för brottet inte skulle komma att ske till följd av bestämmelser om åtalsunderlåtelse i 20 kap. eller om särskild åtalsprövning samt något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts genom att förundersökningen läggs ned. I aktuellt ärende har förundersökningsbegränsningen beslutats med stöd av 20 kap. 7 § första stycket 3 RB av vilken bestämmelse framgår att åtalsunderlåtelse får meddelas om den misstänkte begått annat brott och det utöver påföljden för detta brott inte krävs påföljd med anledning av det föreliggande brottet.

Regleringen, som gällt i sak oförändrad sedan rättegångsbalkens tillkomst, syftar – som Åklagarmyndigheten också utvecklat i sitt yttrande – på två grupper av fall, nämligen s.k. samtidighetsfall och s.k. successivfall. Den förra gruppen avser fall då någon samtidigt misstänks för flera brott men ännu inte dömts för något av dem. Den senare gruppen omfattar två situationer. Den ena innebär att någon dömts för ett brott och det sedan upptäcks att han före domen begått ytterligare ett brott (nyupptäckt brott). Den andra situationen avser att han begått nytt brott efter det att han dömts för något annat brott (nytt brott). I båda fallen förutsätts att den misstänkte ännu inte helt avtjänat den tidigare ådömda påföljden (se Fitger a.a., s. 20:25 f.). När åklagares möjlighet att besluta om åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning utvidgades på 1980-talet anfördes i författningskommentaren till 20 kap. 7 § RB att de tidigare stränga kraven i fråga om jämförelsen i påföljdshänseende mellan det aktuella brottet och övrig brottslighet hade mildrats. Åklagaren skulle numera göra en bedömning av om den beräknade eller redan utdömda påföljden för övriga brott kunde anses tillräcklig för all brottslighet (prop. 1984/85:3 s. 50).

I propositionen anfördes vidare bl.a. följande. ”En utvidgad möjlighet till åtalsunderlåtelse framstår som särskilt angelägen vad gäller seriebrottsligheten

och andra samtidighetsfall. Utvidgningen bör möjliggöra att utredningen kan inriktas på vissa typfall i en serie brott, vilka belyser brottsligheten i dess helhet.

Även i successivfallen talar processekonomiska skäl för en utvidgning. Jag tänker här särskilt på sådana fall när det sedan någon dömts för brott upptäcks att denne före domen begått ytterligare brott av samma karaktär. I återfallssituationerna kan dock skälen för åtal väga tyngre” (s. 31).

Det kan nämnas att dåvarande riksåklagaren i ett dokument betecknat ”Rättsliga utvecklingsstrategier 2007–2009” bl.a. uttalat att ”Möjligheterna till begränsning av förundersökning ska tillämpas mer offensivt och enhetligt, i syfte att effektivisera resursutnyttjandet, förkorta genomströmningstiderna och för att kunna göra nödvändiga prioriteringar” (s. 9).

Fitger uttalar i sin kommentar till bestämmelsen i 23 kap. 4 a § RB bl.a. att ett beslut att lägga ned förundersökningen kan fattas på vilket stadium som helst så länge undersökningen inte slutförts. Ju mindre som återstår att utreda, desto starkare blir dock givetvis skälen att låta förundersökningen fortsätta. Detta innebär också att målsägandens och den misstänktes eventuella intressen av att undersökningen fullföljs väger allt tyngre. Vidare gäller att sedan någon underättats angående misstanke om brott hans eventuella intresse av att förundersökningen fullföljs bör tillmätas större betydelse än om frågan uppkommit i ett tidigare skede (a.a. s. 23:31).

Jag anser för min del att när det gäller hänsynen till enskildas intressen är det särskilt målsägandens intressen som bör stå i blickpunkten. Förundersökningsbegränsning aktualiseras ju, i sådana situationer som det här är fråga om, när en gärningsman misstänks ha begått flera brott, samtidigt eller successivt. Denne har då mera sällan intresse av att samtliga utredningar fullföljs och eventuellt leder till åtal. För brottsoffret å andra sidan är det normalt fråga om att denne för första gången drabbas av ett brott och dess verkningar. Det är då viktigt för målsägandens tilltro till de rättsvårdande myndigheterna att brott av någon svårhetsgrad, som med en rimlig arbetsinsats är möjliga att utreda, som huvudregel också utreds.

Detta synsätt återspeglas också i vad Lagrådets flesta ledamöter gav uttryck för i 1984 års lagstiftningsärende:

”En viss oro för den enskildes säkerhet till person och egendom kan skapas genom en ordning som styr över resurserna på en bekämpning av den grövre brottsligheten. Det gäller att inte lämna den enskilde i sticket därför att hans anspråk på rättsskydd ter sig mindre angeläget allmänt sett” (a. prop. s. 60).

När det gäller tolkningen av vad som är att anse som ett väsentligt enskilt intresse sägs i förarbetena bl.a. att målsäganden vid en del brott som inneburit en grov kränkning – som exempelvis våldtäkt, andra sexualbrott och olika former av kvinnomisshandel – kan ha ett självständigt intresse av att

gärningsmannen fälls till ansvar (a. prop. s. 23). Det konstateras dock omedelbart därefter att vid brott av det slaget aktualiseras normalt över huvud taget inte frågan om åtalsunderlåtelse. I Riksåklagarens tidigare nämnda riktlinjer (s. 20) konstateras visserligen beträffande denna fråga att hela brottsofferperspektivet ska beaktas. Det uttalas emellertid vidare att den grova kränkning av målsägandens integritet som brottet inneburit kan vara av sådant slag att åtal bör väckas redan av det skälet. Som exempel nämns sexualbrott, fridskränkingsbrott och andra gärningar med utstuderade inslag av hot eller våld.

Jag instämmer givetvis i att brott av det slag som nämns i förarbetena och i riktlinjerna inte bör bli föremål för förundersökningsbegränsning. Enligt min mening är emellertid det redovisade synsättet alltför snävt. Vid en bedömning av om ett väsentligt enskilt intresse föreligger bör vägas in att den som varit offer för t.ex. misshandel eller stöld av normalgraden ofta upplever sig ha varit utsatt för en betydande integritetskränkning.

Besluten i det aktuella fallet

Riksåklagaren som har att följa praxis på området och ge åklagare vägledning har, som framgått, ansett att det funnits förutsättningar att besluta om förundersökningsbegränsning i det nu aktuella fallet. Jag tolkar ställningstagandet så, att AA beslut enligt dess uppfattning ligger i linje med praxis inom åklagarväsendet.

Min egen närmare bedömning av de beslut som AA fattat är den följande.

När AA fattade beslut om förundersökningsbegränsning hade han tillgång till anmälan, träffrapporten och sakkunnigutlåtandet. Däremot saknade han, enligt vad som angetts i Åklagarmyndighetens yttrande, protokollet över brottsplatsundersökningen, av vilket bl.a. framgår att visst gods hade stulits på fastigheten och att skador hade uppkommit. Det framstår som svårförståeligt att AA inte hade tillgång till allt utredningsmaterial innan han fattade beslut i förundersökningsfrågan. Utredningen har inte gett svar på frågan om varför så var fallet och jag har inte funnit det meningsfullt att utreda saken vidare.

De dna-spår som hade säkrats på brottsplatsen härrörde dels från en man som förekom under drygt 45 avsnitt i belastningsregistret avseende i huvudsak tillgrepps- och trafikbrott, dels från en kvinna som förekom under drygt 30 avsnitt i samma register gällande i huvudsak trafikbrott men även vissa tillgreppsbrott. I sitt beslut att lägga ned förundersökningen rubricerade AA brottsmisstanken som stöld och han har uppgett att han vid sin bedömning beaktade dels att de båda misstänkta stod under åtal, för vilka han kunde förutse att de skulle dömas till kortare fängelsestraff, dels att båda hade fängelsestraff som inte var avtjänade, kvinnan drygt tre månader och mannen drygt sju månader. Kvinnan hade dömts cirka tre veckor efter det att inbrottet hade ägt rum. Mannen hade tio dagar innan inbrottet upptäcktes dömts för snatteri, ringa narkotikabrott, grov olovlig körning vid fem tillfällen, rattfylleri m.m. och påföljden hade, med tillämpning av 34 kap. 1 § första stycket 2 och 3 § andra

stycket brottsbalken, bestämts till fängelse två månader. Den domen hade vid tidpunkten för brottet ännu inte hade vunnit laga kraft. Jag utgår vid min prövning från den rubricering av gärningen som AA gjorde i beslutet om förundersökningsbegränsning. I likhet med Åklagarmyndigheten konstaterar jag att annan påföljd än fängelse inte skulle kunna komma i fråga, i vart fall inte för personer med sådan kriminell belastning som mannen och kvinnan hade, samt att det var fråga om såväl s.k. samtidighetsfall som successivfall. Straffvärdet för det aktuella brottet kan, som jag ser det, uppskattas till några månaders fängelse.

Vid AA prövning av om förutsättningar förelåg att begränsa förundersökningen var också följande omständigheter att beakta. Mannens och kvinnans dna-spår hade säkrats på brottsplatsen. De var således skäligen misstänkta för brottet och det var endast få förundersökningsåtgärder som kvarstod innan undersökningen hade kunnat slutföras. Någon egentlig processekonomisk vinst av ett beslut att begränsa förundersökningen kunde därför knappast uppnås, särskilt inte som de åtalades för andra brott i samband med beslutet att begränsa förundersökningen. Mannen hade dessutom kort tid före inbrottet dömts för flera brott. Ett så snabbt återfall framstår i det närmaste som lagtrots.

Vidare saknades utredning om värdet på det gods som kunde ha stulits och de skador som uppstått på fastigheten. Det var därför inte möjligt att fullt ut bedöma målsägandens eventuella intresse av att förundersökningen slutfördes.

Jag vill dessutom lägga till, som jag tidigare antytt, att inbrott i fastigheter till sin natur är integritetskränkande för ägaren, vilket enligt min uppfattning i sig kan tala mot en förundersökningsbegränsning. Jag anser också att ett skäl av mera allmänt intresse för att fullfölja förundersökningar rörande sådana brott är att dessa ofta är svårutredda om inte gärningsmannen grips på bar gärning och att det därför kan finnas skäl att gå vidare i de fall då bevisning säkrats och en misstänkt gärningsman identifierats.

Mot denna bakgrund förelåg, som jag ser det, inte förutsättningar att begränsa förundersökningen på det sätt som skedde. I stället borde utredningen ha fått fortgå för att utreda såväl mannens som kvinnans inblandning i stöldbrottet genom att hålla förhör med dem. Vidare borde uppgifter från målsäganden om värdet på skadat och tillgripet gods ha inhämtats samt om dennes eventuella anspråk på ersättning. Sedan förundersökningen slutförts borde en sedvanlig åtalsprövning ha skett.

I frågor av nu aktuellt slag finns visserligen ett betydande utrymme för olika var för sig godtagbara bedömningar. Med hänsyn till att det för mannens del var fråga om ett snabbt återfall i brott, att de utredningsåtgärder som återstod var av begränsad omfattning och någon större effektivitetsvinst därmed inte kunde förutses samt att närmare utredning om målsägandens intresse av att förundersökningen fullföljdes saknades anser jag emellertid att AA bedömning

gått utöver gränsen för vad som kan anses försvarbart. Han kan därför inte undgå kritik för sitt beslut.